

Коваль Вікторія Миколаївна,
*студентка 2-го курсу магістратури судово-адміністративного
факультету Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу
Полюк Ю. І.*

ДИСТАНЦІЙНЕ ПРАВОСУДДЯ ЯК ВИКЛИК СУЧАСНОСТІ

Питання впровадження дистанційного правосуддя набрало піку своєї популярності ще на початку 2020 року, коли весь світ зіштовхнувся із новим викликом, а саме поширення коронавірусної хвороби (Covid-19), швидкість розповсюдження якої вимагало рішучих дій щодо всіх сфер життєдіяльності. В той же час, судова система України з гідністю прийняла такий виклик, що підтверджується прийняттям відповідних змін, зокрема Закону України № 540-IX від 30.03.2020. На виконання вимог якого, було затверджено Порядок роботи з технічними засобами відеоконференцв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участю сторін поза межами приміщення суду від 08.04.2020 року. За даними Державної судової адміністрації України на сьогоднішній день у 582 місцевих загальних судах впроваджено систему відеоконференцв'язку. Водночас, в режимі відеоконференції здійснено 16 324 судових засідань та ухвалено 769 650 рішень, і це лише за період активних бойових дій з 24.02.2022 по 02.05.2022 [1].

В юридичній літературі справедливо наголошується на існуванні двох форм розгляду цивільної справи в порядку письмового провадження – паперовій та електронній [2, с. 169, 171], при цьому впровадження електронної форми здійснення судочинства (в тому числі й реалізації права на звернення до суду за захистом) визнано таким, що відповідає всесвітньо визнаним міжнародним стандартам здійснення судочинства [3, с. 12]. Концепт дистанційного правосуддя є багатовимірним за своєю правовою природою, тому його не слід розуміти лише як участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції, адже така форма правосуддя включає в себе, щонайменше, систему електронного документообігу як в середині судової системи, так і серед зовнішніх організацій та фізичних осіб (обмін процесуаль-

ними документами, матеріалами справи, доказами тощо), електронний кабінет учасника справи з повноцінним судовим функціоналом, система автоматизованого розподілу справ, а також, звісно ж, дистанційна (віддалена) участь сторін в судових засіданнях з власних засобів. Щодо останнього слід зазначити, що спочатку використовувались доволі різноманітні загальновідомі платформи такі як Zoom, Webex, Skype, але з рештою було передбачено використання такої системи як EasyCon – програмне забезпечення, яке є основною платформою для суду і учасників судового процесу, яка забезпечує проведення судових засідань в режимі відеоконференції [4]. Одним із викликів застосування саме системи EasyCon є потреба у володінні базовими цифровими навичками, щоб здійснити, наприклад, авторизацію через кваліфікований цифровий підпис в системі EasyCon, або ж встановити EasyCon на стаціонарний пристрій.

Такий, на перший погляд, механізм проведення судових засідань в дистанційному форматі без участі учасників справи безпосередньо в залі судового засідання допоміг значною мірою нормалізувати здійснення правосуддя в умовах карантину. Але події 24 лютого 2022 року та запровадження воєнного стану розділили наше життя на «до» і «після», де «після» торкнулося усіх сфер, зокрема і судової влади, яка зіштовхнулася з рядом проблем, таких як: незавершеність реформаційних процесів, декларативне електронне судочинство тощо. В той же час, незважаючи на умови воєнного стану судова система України змогла скоординуватися задля забезпечення конституційного права кожного українця – «права на судовий захист», яке гарантоване ст. 55 Конституції України, та не може бути обмежене, навіть в умовах воєнного стану [5]. Для забезпечення цього права прийнято ряд важливих та невідкладних заходів, зокрема вирішено питання щодо зміни територіальної юрисдикції (підсудності) розгляду справ, опубліковано рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану, розроблено відповідні проекти нормативно-правових актів тощо.

За даними Державної судової адміністрації внаслідок збройної агресії російської федерації пошкоджено та зруйнованих 63 приміщень судових установ [6]. До цього реалії сьогодення – щоденні повітряні тривоги, загрози масованих ракетних обстрілів, пошкодженість інфраструктури, відключення електроенергії – все ж перешкоджають реалізації права на розгляд справи, навіть, у вже відомий практиці

спосіб відеоконференцв'язку, створюючи тим самим нові виклики для судової системи України.

Окремої уваги заслуговують рекомендації Ради суддів України щодо роботи судів в умовах воєнного стану від 02.03.2022 року, серед яких можна виокремити п. 5 рекомендацій, зокрема щодо перенесення судового засідання і зняття його із розгляду (за винятком невідкладних судових розглядів). Далі по тексту рекомендацій в п. 7 вказується на необхідності зосередитись виключно на проведенні таких невідкладних судових розглядів як взяття під варту та продовження строків тримання під вартою. Щодо невідкладних судових розглядів у цивільному судочинстві, то такими відповідно до ч. 2 ст. 317 ЦПК України є справи про встановлення факту народження або смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, визначеній такою відповідно до законодавства. Однак, перенесення розгляду справи це не вирішення справи по суті, це лише вимушена пауза в процесі. Також, уваги заслуговує п. 4 рекомендацій Ради суддів України щодо розгляду справ в режимі відеоконференції, зокрема акцентується увага на можливості суду допускати учасників судового процесу в судове засідання за допомогою будь-яких інших технічних засобів, в тому числі і власних, в разі неможливості участі в режимі ВКЗ за допомогою технічних засобів, визначених КПК України [7]. Тож постає питання щодо можливості застосування цього положення Рекомендації при розгляді справ за правилами цивільного судочинства.

Як показує практика, й зміна територіальної підсудності справ, можливість якої введена ще з березня 2022 року не вирішує проблему безпеки працівників суду та забезпечення своєчасного розгляду справ. Отож, єдиним адекватним і таким що відповідає умовам сьогодення є вирішення проблеми, шляхом введення в Україні дистанційного правосуддя, не лише для учасників справи, але й для судді. Ларс Брокер голова Конституційного Суду Німеччини в рамках онлайн-зустрічі суддів України, Німеччини, Польщі вказує на те, що забезпечити і сторони судової справи і суддів можна шляхом запровадження особливих інструментів. Наприклад, суддя може бути в безпечному місці, якщо одноособово ухвалює судові рішення і є можливість підписати його електронним підписом. У разі консультацій та нарад із колегами судді можуть перебувати вдома і підключитися до відеоконференції через захищені системи зв'язку [8].

Ще влітку 2022 року Верховний Суд звернувся із запитом до Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (СЕРЕЈ) щодо можливості широкого впровадження в систему судового розгляду України практики дистанційного провадження в умовах воєнного стану. Зокрема, пропонувалося передбачити можливість надавати повноваження секретаря судового засідання іншим працівникам апарату суду та можливість дистанційної роботи секретаря. Експерти визнали, що запропоновані Верховним Судом зміни в законодавство відповідають стандартам та принципам Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини та Керівними принципами СЕРЕЈ по використанню відеоконференцз'язку під час судових засідань. Запропоновані зміни – це гідні відповіді на виклики, з якими зіштовхується судова система України в умовах сьогодення [9].

Тож, маючи досвід проведення судових засідань в режимі онлайн, та ще запуск підсистем «Електронний кабінет», «Електронний суд» і підсистеми відеоконференцз'язку, які в змозі забезпечити дистанційне правосуддя виникла необхідність впровадження нової технічної та нормативної бази в умовах воєнного часу. Цікавим фактом є те, що на сьогодні так і не було прийнято жодних змін до процесуальних кодексів, які б встановлювали особливості роботи судів в умовах воєнного стану. Натомість є зареєстрований законопроект від 26.04.2022 № 7316, який станом на 01.07.2022 року не був прийнятий та відправлений на доопрацювання. У першому варіанті законопроекту пропонувався дистанційний режим роботи поза межами приміщення суду для суддів і працівників апарату суду, але згодом це питання вирішили подати окремим законопроектом, оскільки ініціативу не підтримала більшість членів Комітету Верховної Ради України з питань правової політики. Зокрема, положення запропонованої редакції ч. 7 ст. 212 ЦПК України, відповідно до якої секретар судового засідання може брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції виключно в приміщенні суду, не узгоджуються із новою ч.7 ст. 247 ЦПК України, якою передбачено можливість секретаря судового засідання вести протокол засідання дистанційно. Головне науково-експертне управління апарату Верховної Ради України у своєму висновку вказало на те, що проект не містить завершеного механізму правового врегулювання, не визначено порядок розгляду справ після припинення чи скасування воєнного/надзвичайного стану [10].

Позитивним при вирішенні питання щодо дистанційного правосуддя може слугувати досвід зарубіжних країн. Наприклад, у Великобританії така форма провадження здійснюється за допомогою ВТ MeetMe, Skype; у Сполучених Штатах Америки – Public Access to Court Electronic Records; Сингапурі – Zoom; в Хорватії, Австрії, Франції слухання справ відбувається у телефонному режимі. Також в 17 країнах-членах Європейського Союзу наявні сервіси, які забезпечують захищену дистанційну роботу суддів [11, с. 31].

Також, є позитивною практика вітчизняного судочинства. Зокрема, Велика палата Верховного Суду ухвалою від 07.06.2022 у справі № 910/10006/19 зазначила, що звернення до суду з клопотанням про розгляд справи в режимі відеоконференції дозволить дослідити й оцінити доводи касаційної скарги без порушення означених засад судочинства та водночас гарантувати безпеку та не наражати відвідувачів судового засідання на загрози їхньому життю, здоров'ю, що можуть виникнути в умовах воєнної агресії проти України [12].

Звісно, використання ІТ-технологій в судовому провадженні вимагає базових умов, таких як підключення до мережі Інтернет та безпечної передачі даних, а також доступу до комп'ютерів. Але все ж, доступ до мережі Інтернет є майже в кожному смартфоні, безпечність даних гарантує підсистема «Електронний суд», а можливість доступу до технічних гаджетів, на відміну від фізичної можливості прибути в суд, є у більшості потенційних відвідувачів суду.

Дистанційне правосуддя на сьогодні вже є частиною судової реальності та адекватною відповіддю на виклики сучасності. Надаючи перевагу онлайн чи офлайн засіданням, не має бути сумнівів щодо того, що перш за все, такий формат повинен бути спрямований на збереження життя, адже саме життя є найбільшою цінністю, яку неможливо відновити.

ЛІТЕРАТУРА:

1. ДСА України про здійснення правосуддя в умовах війни станом на 31 травня 2022 року. Державна судова адміністрація України. URL:<https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1279804/>
2. Полюк Ю. І. Право на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав за цивільним процесуальним законодавством України : дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2019. 239 с.

3. Полюк Ю. І. Право на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав за цивільним процесуальним законодавством України : автореф. дис ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2019. 20 с.
 4. Про затвердження Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцз'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду: Наказ Державної судової адміністрації України від 23.04.2020 № 196. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0169750-20#Text>
 5. Конституція України: Конституція, Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
 6. Зруйновані/пошкоджені приміщення судових установ внаслідок збройної агресії РФ: Офіційний сайт Державної судової адміністрації. URL:https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/courts_buildings/
 7. Усім судам України! РСУ опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Офіційний сайт Ради суддів України. 02.03.2022. URL:<http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu>
 8. Правосуддя в дистанційному режимі забезпечує право учасників судових засідань на захист від загроз. Офіційний сайт Ради суддів України. URL:<https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1301262/>
 9. Судді ВС взяли участь у консультаціях СЕПЕJ для вдосконалення пропозицій щодо дистанційного судочинства в Україні. Офіційний сайт Верховного Суду. URL:<https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1300188/>
 10. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану)». Головне наукове-експертне управління. URL:<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1289666>
 11. The 2021 EU Justice SCOREBOARD Luxembourg: PublicationsOffice of the European Union, 2021 URL:https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/eu_justice_scoreboard_2021.pdf
- Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 07.06.2022 р. у справі № 910/1006/19. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/104769579>.